

1. Proučevanje grške zgodovine od renesanse do moderne: Kritično raziskovanje gr.zgod.sega na začetek 19.stol., vendar je samo zanimanje zanjo starejše, saj sega v čas pozne rimske republike in zgodnjega cesarstva, torej v dobo neposredno po propadu zadnjih helenističnih držav. Nato se je zanimanje zanjo zmanjšalo. V splošnem moremo upad zanimanja za gr. zgod. zaznati že v dobi visokega rim.cesarstva, saj je Plutarhova zbirka življenjepisov štiriindvajsetih grških državnikov z začetka 2.stoletja zadnji obsežni antični prikaz večjega dela gr.zgodovine. Zanimanje za Grčijo je še bolj upadlo v krščanski pozni antiki, saj je postala gr.zgod. v novem, krščanskem razumevanju svetovne zgod. obrobne pomena. Trije značilni primeri so Evzebijeva Kronika, na Z poznana v Hieronimovem latinskem prevodu in zgod. dela krščanske pozne antike kot sta npr.: Avguština Božja država in Orozijevo Zgodovina proti poganom. V celi vrsti t.i.svetovnih kronik ki so bile napisane po zgledu Hieronimove Kronike, je bila grška zgod. zelo malo opažena, in v teh delih najdemo prav redka omembe vredna poročila. V tej dobi je - kot edina tema iz grške zgod. - živelo romansirano izročilo o Aleksandru Velikem. Vzrok za tako stanje je bila tudi jezikovna pregrada; na Zahodu bolje poznani in dostopnejši rimski zgodovinarji niso dosti pisali o stari Grčiji, dela grških avtorjev pa so bila nedostopna ali celo nepoznana. Tudi bizantinska historiografija ni prispevala nobenega pomembnejšega dela o stari Grčiji. Prve pomembne monografije s posameznih področij gr.zgod.so nastale v 16. in 17.stoletju(C.Sigonius,J.Meursius).Ta dela so pretežno kompilatorskega značaja in prinašajo zgodovinsko in pravnozgod.predstavitev grškega sveta, v prvi vrsti Aten. Z angležem R.Bentleyem(konec 17.stol.)se je spekter zgod. raziskav razširil z Aten na ves grški svet. Vsa ta dela so izšla iz klasične filologije. Novo obdobje v raziskovanju gr.zg. pomeni nestop J.J.Winckelmann, ko je spodbuda za raziskovanje stare Grčije prešla na druge stroke, ki so se posvečale antiki ali se ob njej navdihovale: umetnost, filozofija, poezija,...To je bila doba nemškega klasicizma z izrazitim zanimanjem za staro Grčijo. Kot morda najbolj pomembna predstavnik te smeri je treba omeniti filozofa Herdera in filologa F.A.Wolfa. Nov mejnik v razvoju pomenijo dela B.G.Niebuhrja, ki je z Rimsko zgodovino postal utemeljitelj modernega kritičnega zgodovinopisja. Mlajši A.Bockh pa je kot prvi začel proučevati gospodarsko in finančno zgod. ter pri tem uporabljati kot vir grške napise. Pomembne so tudi njegove raziskave na področju metrologije.Prvič so bili postavljeni vezni členi med Grčijo in starim Vzhodom, s tem pa ustvarjeni pogoji za preseganje dotedanjega izoliranega obravnavanja grške zgod. Težišče raziskav se je premaknilo na analizo dotlej manj opaženih virov in na novo tematiko. Najpomembnejši raziskovalci te dobe so bili K.O.Muller, F.Kortums, J.G.Droysen, G.Grote. Nove spodbude za raziskovanja so prinesla izkopavanja H.Schliemanna, pri katerih je skušal odkriti kraje, kjer so se dogajali homerski epi. Z izkopavanji v Troji, Mikenah, Tirinsu in Orhomeni je postal utemeljitelj raziskovanja mikenske kulture. Ta in druga izkopavanja 19.stol. v Grčiji(Epidaver, Dodona, atenska Akropola, Delfi, Olimpija, Elevation) in zlasti nekoliko kasnejša izkopavanja A.Evansa v Knosu in Kreti so razširila horizont zgod. raziskav na področje materialnih virov.

2.Proučevanje grške zgodovine pri Slovencih: Pri nas nima velike tradicije.Če odmislimo kratek prikaz grške zgodovine in grške filozofije v Rimski kroniki Janeza Vetrinjskega in posamezne omembe mitološke in geografske vsebine pri J.L.Schonlebnu, J.V.Valvasorju in A.T.Linhartu je prvo tovrstno pomembnejše delo pregled grške zgodovine v Staretovi občni zgodovini. Zanimanje za grško zgodovino je pri nas izšlo - tako kot v Evropi - iz zanimanja za grško književnost, najpomembnejša dela pa so ustvarili klasični filologi. Eden izmed utemeljiteljev le-te pri nas, A.Sovre, je napisal edini obsežnejši in pomembnejši pregled grške zgodovine od začetkov do okrog 280 pr.Kr. Delo odlikujejo žlahtno napisana kulturna zgod., lep slog in upoštevanje rezultatov dotedanjih raziskav. Po več kot pol stoletja je zastarelo predvsem v prvih poglavjih(napredek v proučevanju arheoloških obdobij in začetkov gr. zgodovine), za klasično in helenistično dobo pa je deloma še uporabno. Esejistično zasnovano kritiko Sovretove knjige s pregledom konceptualnega razvoja v razumevanju gr. zgodov. je objavil J.Kastelic. Raziskovanje gr. zgod. je še danes pri nas zelo slabo zastopano, iz te tematike skorajda nimamo znanstvenih besedil. Marsikaj prinašajo spremne besede in komentarji k prevodom gr. historiografije(Herodot, Tukidid, Ksenofont, Polibij,Plutarh)in drugih historično pripovednih zvrsti grške književnosti(epika, lirika,dramatika,filozofija,strok.teksti,..=>Homer,Heziod,Arhiloh,Tirtaj,Alkaj,Solon,Ajshil,...). Omeniti velja še študije iz področja sosednjih ved, ki prinašajo tudi predstavitev historične tematike,npr.:s področja mikenologije(M.Babič), grške literarne zgod.(K.Gantar),filozofije (V.Kalan), umetnostne in širše kulturne zgod. (J.Kastelic), epigrafike (Kastelic), numizmatike (E.Pegan, I.Lukanc, P.Kos), arheologije (B.Teržan), prava (J.Kranjc,V.Simič). Domačih historičnih raziskav v ožjem pomenu besede skoraj nimamo. Prevodi tujih zgod. del v slovenščino to stanje le neznatno izboljšujejo,saj gre pri sintetičnih delih bodisi za kratke preglede, poljudna dela ali konceptualno drugače zasnovana dela. Od prevedenih znanstveno napisanih del naj omenim naslednja:M.Grant,Kleopatra,Ljubljana 1973(biografija);P.Vidal-Naquet,Črni lovec,Ljubljana 1985;A.Momigliano,Razprave iz historiografije 1,2,Ljubljana 1988,H.Grassl,Položaj telesno in duševno prizadetih v antični družbi,ZČ 43,1989. Tudi ob upoštevanju teh del in posameznih drugih krajših tekstov s področja grške zgodovine velja ugotovitev, da je raziskovanje grške zgod. eno najbolj deficitarnih področij naše zgodov. vede.

3.Periodizacija grške zgodovine: Najzgodnejša obdobja sodijo v okvir grške zgod. le v najširšem smislu. Raziskovanje različnih prazgodovinskih kultur južnega Balkana, egejskih otokov in zah.Male Azije temelji na arheoloških in deloma na jezikoslovnih študijah(najstarejši napisi). Prava grška zgod. se začne v stoletjih po veliki selitvi z nastajanjem (etnogenezo) grškega ljudstva.Ta zgod. zajema časovno obdobje več kot enega tisočletja. Konvencionalna je delitev grške zgod. na štiri obdobja: predhomersko dobo(ok.2000 - ok.800), arhaično dobo(homerska Grčija in čas velike kolonizacije, od ok. 800 - ok.500), klasično dobo(od grško-perzijskih vojn do smrti Aleksandra Velikega 323) in helenistično dobo(od Aleksandrove smrti prek dobe diadohov, obdobja ravnotežja helenističnih sil do njihovega zatona in propada, zadnje med njimi 30 pr.Kr.). Navedena konvencionalna periodizacija gr.zgod. pa skriva v sebi veliko nevarnost poenostavljenja. Posebno težko je določiti vsebino t.i. prehodne ali temne dobe. Posamezne opredelitve so vprašljive, vsebina pojmov ni jasna in strokovnjaki jo večkrat različno razlagajo. Posamezna navedena obdobja(npr.:helenistično dobo)nekateri delijo na zgodnjo, visoko in pozno dobo. Gr.zgod. zajema najprej ozemlje, na katerem so se naselili in izoblikovali historični Grki: srednja Grčija, Peloponez, otoki(vključno z Kreto, Rodom in deloma Ciprom). S kolonizacijami se je grški naselitveni prostor zelo povečal:v prvi kolonizaciji na Z obalo Male azije, v drugi (veliki) kolonizaciji na S obalo Egejskega morja, Propontido, obale Črnega morja, J Italijo, Sicilijo, deloma današnjo sredozemsko francosko in špansko obalo in na Kirenajko v S Afriki. V helenistični dobi se je grški naselitveni in zlasti vplivni prostor sprva izredno povečal (Egipt in Prednja Azija do Indije), nato pa skrčil na Prednjo in Malo Azijo ter Egipt.V tem obsegu je prišel pod oblast

Rimljanov. V rimski in zgodnjebizantinski dobi je grško naselitveno in kulturno področje ostalo nespremenjeno, z nebitvenimi izgubami torej enako kot v visoki in pozni helenistični dobi. Bitveno skrčenje je prinesla ekspanzija Arabcev v 7.stol. (izguba Egipta in Prednje Azije) ter Turkov v visokem in poznem sr.veku (izguba večjega dela Male Azije in obrobni naselitveni področij na Balkanu). Današnji grški naselitveni in jezikovni prostor je približno enake velikosti kot v homerski dobi in je s tem prostorsko v pretežni meri tudi identičen.

4. Naselitev Indoevropcev v Grčiji in njihovo soočenje s staroselci: Po naravnih značilnostih Grčija ni bila privlačna za naselitev (malo rodovitne zemlje, kraški svet, obrnjenost proti V, za plovbo neprikladna obala, razen Korintskega zaliva). V vseh zgod. obdobjih je bila bistvena bližina morja. Iz prazgodovine Grkov ni poročil. O pradomovini izven Grčije ni bilo spomina, imeli so se za avtohtone. Današnja sorazmerno zanesljiva podoba temelji na prazgodovinskih, jezikovnih in naselitveno-topografskih raziskavah. Naselitev indoevropskih prednikov Grkov je tekla s preseljevanjem ljudstev med srednjo Donavo in Karpati (s panonskega področja na J). Zaradi selitvenega vojaškega življenja pride do vzpona izkušenih vodij in krepitve knežje oblasti. Religija kaže vplive fetišizma in animizma in povezanost z naravo. Bog nebes, kasneje Zeus Pater, je bil utelešenje narave, varuh človeškega rodu, družine, plemena, enega jezika. Panonski predniki so bili poljedelci in živinorejci (tkanje volne; govedo, ovce, koze). Jezikovne povezave so nezanesljive. Naselitev je verjetno potekala med 16. in 12. stoletjem (uničevanje naselij na kopnem od Z Grčije do V Peloponeza v širokem pasu). Arheološke raziskave kažejo na grškem polotoku pred prihodom Indoevropcev več prazgodovinskih kultur: Sesklo, Dimini, zgodnja heladska kultura. Sesklo; 2. pol. 4. tisočletja, neolitika, po najdišču Sesklo, v Tesaliji in okolici Korinta, vplivi prek Krfa v italško Apulijo; neobzidana naselja, kočice iz blata pravokotnih in ukrivljenih oblik, keramika z belimi, nato pisanimi ornamentami - vplivi M. Azije, poleg kamnitega že tudi orodje iz obsidiana. Dimini; izpred srede 3. tisočletja, po najdišču v Tesaliji, utrjena naselja, keramika s trakovi, pravokoten prostor, ... Zgodnja heladska kultura; 2500-2000, območje Tesalije, srednje Grčije in Peloponeza; sredozemska naselja z imeni na -nthos, -ssos, =staroselska, negrška. Grki so prevzeli pojmovanja za rastline, kovine, ribolov, pomorstvo. Grško ljudstvo se je izoblikovalo z etnično, kult. in jezikovno stopitvijo starega mediteranskega (kasneje so jih Grki poimenovali kot Kare, Lelege) ter priseljenega indoevropskega prebivalstva. Poselitev je bila postopna. Priseljenci so voj. in politično prevladali nad više civiliziranimi staroselci. Grške skupine dialektov so naseljenci prinesli s seboj: jonski, arkadsko-eolski (ahajski) in dorsko-zahodnogrški. Časovne hipoteze naselitve po dialektih so nezanesljive. Širši zgod. okvir naselitve Indoevropcev v Grčiji: prva pol. 2. tisočletja je bila doba sprememb na bližnjem Vzhodu (prijod prednikov hetitov v Anatolijo - knez Lahorna združi kneževine okoli 1650 v prvo hetitsko državo - Hetiti nastali z zlitjem staroselcev in priseljencev v nekaj generacijah). Na področju starega Vzhoda je bila kult. velesila Babilonija (ok. 1700 vladar največji zakonodajalec starega Vzhoda Hamurabi, širjenje babilonskega klinopisa med druge narode, npr. Hetite). Egipt, najmočnejše država 2. tisočletja postane žrtev vdora Hiksov (rasno in antropološko nedoločljiva mešanica ljudstev). Hikse preženejo šele ok. 1560 (faraoni 18. dinastije). V indijskem Peterorečju je konec kulture Mohejadaro in Harappa (med sredo in koncem 2. tisočletja prodor Indoevropcev prek Hindukuša). Selitve Indoevrop. so v 2. tisoč. zajele področja od Apeninov in Balkana do centralne Azije. Grčija se je razvijala z vplivi iz M. Azije, še bolj pa z vplivi minojske Krete (prvi razvojni vrh ok. 2000, drugi sočasen s pozno heladsko dobo).

5.Minojska kultura: Kreta, največji otok v V Sredozemlju je na podlagi dobrih pomorskih zvez z Egiptom, Sirijo, M.Azijo, Grčijo in Zahodom sprejemela vplive raznih kultur in jih tudi sama izžarevala na različne strani. Zato ni presenetljivo, da je tukaj najprej na grškem ozemlju nastala visoka kultura. Vzpon le-te se je začel ok. leta 2200(zgodnja minojska doba). Sledila je gradnja palač v Knosu in Fajstu. Ok.1700 je to kulturo zadela katastrofa, ki vsaj okvirno časovno sovpada s prihodom Hiksov v Egipt.Ta prvi padec v razvoju pa je bil kratkotrajen. V Knosu, Fajstu in Maliji so bile zgrajene nove palače. V dvornem okolju se je razvil naturalističen umetniški slog. Sledil je nov kulturni vzpon, v katerem se odražajo sproščenost, neobremenjenost in pogum kretskega človeka. Ta kultura je bila ok.1450 skoraj v celoti uničena. Naselitvena podoba Krete in njena kultura kažeta na usmerjenost proti Vzhodu. Prebivalstvo Krete(sorodno Karijcem v Grčiji in zah.Mali Aziji) je prebivalo večinoma v ribiških in poljedelskih vaseh. Izvor in etnična pripadnost tega ljudstva ostajata neznani. Proti koncu 3.tisočletja je prva kretska kultura dosegla vrh, ki ga označuje najdišče keramike v votlini Kamares.V začetku srednje minojske dobe(ok.2000)se je na osrednjem delu otoka razvila dvorna kultura. Življenje se je odvijalo predvsem v mestnih naselbinah. Starejša, pretežno kmečka kultura je

propadla. Središče politič. in gosp. življenja so postale palače z oljnimi mlini in vsakovrstnimi delavnicami. Življenski stil označujejo uživanje, življenska radost, usmerjenost v tostranstvo. Zaradi varne lege otoka so bili ti dvorci brez obzidja. Prvi vzpon kretske kulture sovpadla z 12. egiptovsko dinastijo srednje države (ok. 1950-1750). Morda so tedaj kretski rokodelci prišli v Egipt. Med Kreto in bližnjim Vzhodom je potekala živahna trgovina. Na kulturnem področju se je Kreta najbolj naslonila na Egipt. Od tam je bila prevzeta zamisel o oblikovanju hieroglifske pisave, iz Egipta je prišel tudi papirus. Egiptovski vplivi so vidni v umetnosti in arhitekturi. Vendar do kakšne politične odvisnosti od Egipta ni prišlo. Kretska civilizacija je dosegla nov razvojni vrh sredi 16. stoletja. Zanja je značilna velika vloga ženske. Zaradi potreb dvorne pisarne se je izoblikovala kretska linearna pisava, ki se je razvila v dveh sistemih, kot linearna A (še ni razrešena; ključ bi bilo odkritje dvojezičnega, t.j. kretsko-egipčanskega ali kretsko-babilonskega napisa) in linearna B pisava (mlajši izvor, odkriti le sezname inventarja). Na razvoj v Grčiji je imela velik vpliv kretska religija. Temeljni značilnosti le-te sta tesna povezanost z naravo in velik vpliv ženskega elta (vsa božanstva so ženska). Od kulturnih simbolov sta za Kreto značilna predvsem dva: rogovi in dvojna sekira. Značilna je tudi vera v obstoj demonov in mešanih bitij ter čaščenje stebrov in dreves. V tem obdobju so se razvile tudi povezave s celinsko Grčijo.

6. Mikenska doba: Naselitev Indoevropcev je v Grčiji pustila sorazmerno malo sledi. Očitno so prišli priseljenci pod vpliv višje kulture mediteranskih staroselcev. Materialni pogoji se spočetka niso dosti spremenili. Kultura celotnega srednjega heladskega obdobja (ok. 2000-1550) je izrazito kmečka. Značilnost tega časa sta preprosta siva in rumena keramika. Stiki z zunajgrškim svetom so bili šibki. Kulturo tega časa nam kaže zlasti grobišče v bližini Miken. Nagrobne plošče prikazujejo lovske scene, upodobitve bojnega voza še ne najdemo. V pozni heladski dobi se kaže nov značaj te kulture, ki se izraža v veselju do boja => posedovanje dragocenega bronastega orožja. Upodobitve tega časa prikazujejo bojni voz. To kaže na stopnjevanje vojaškega duha in prekinitvev s kmečkim načinom življenja. Sklepati moremo, da se je indoevropski elit na družbenem področju končno uveljavil kot vodilen. Odras novega življenskega sloga so utrjeni dvorci, gradovi, kjer je prebivalo bojevito plemstvo. Nad slojem svobodnjakov se je izoblikoval sloj plemstva, čigar ideal sta bila bojevanje in dvorni način življenja. Simbol te dobe so postale Mikene, poleg njih pa je igral pomembno vlogo tudi Tirins v neposredni soseščini. V atiki je bila najvažnejša utrdba na atenski Akropoli. Monumentalna arhitektura mikenske dobe odraža življenski slog, ki je bil povsem različen od onega na Kreti. Na sredini gradu je bila palača z veliko reprezentančno dvorano - t.i. megaron, spočetka prostor pravokotne oblike, kamor so zganjali živino. Mikenska palača se je zaradi svoje urejenosti in pravilnosti bistveno razlikovala od mediteranske kulture na Kreti - labirint. 15. stoletje je doba izrazitega padca. Prav v tem obdobju je prišlo do preoblikovanja mikenske kulture pod vplivom Krete. Podoba mikenske kulture posredujejo predvsem najdbe v samih Mikenah, v bližnjem Tirinsu in Orhomenu. Izjemnega pomena je bilo odkritje jaškastih grobov znotraj mikenskega gradu. Veliko število dragocenih predmetov dokazuje obstoj domače obrti, še zlasti zlatarskih delavnic. Vojaškega duha te dobe odražajo grobo izklesane in le v fargmentih ohranjene nagrobne plošče. Značilnost mikenske civilizacije je, da v njej ženska - za razliko od minojske civilizacije igra le obrobno vlogo. Na prehodu iz 16. v 15. stol. se je uveljavil pokop v kupolaste grobnice z dimenzijami, ki so bile za tisti čas izjemne - Atrejeve zakladnice. Nova oblika grobov izraža težnjo po monumentalnosti - levja vrata v Mikenah. Dražavna ureditev Grčije v mikenski dobi ni poznana. V Argolidi in v Bojotiji so obstajale večje državne tvorbe. V Argolidi so imele prevlado Mikene, pri čemer ostaja še naprej neznan odnos le-teh do bližnjega Tirinsa. Velika gradbena dosežka teh državnih tvorb sta bila izgradnja cestnega omrežja v Argolidi in izsuševanje zamočvirjenega dela Kopajskega jezera. Ta velika gradbena dela, za katera so potrebovali veliko delovne sile, kažejo na razvoj centralne oblasti. Miti o Agamemnonu, Heraklu in obstoj Herinega svetišča kažejo na obstoj državne tvorbe v Argolidi v mikenski dobi. Trajnejše, večje državne tvorbe očitno niso nastale. Ob velikih vojaških podvigih so izbrali vojaškega kralja-hegemona - vendar je ta institucija po koncu vojne zamrla in jo za mirno dobo ne moremo dokazati. Zdi se, da je bila Grčija v tej dobi razcepljena na vrsto manjših državnih tvorb. Mikenski Grki so bili na začetku kontinentalno ljudstvo. Z njihobim vstopom na morje (najprej kot gusarji, nato kot trgovci) se je podoba Egejskega morja, ki ga je do tedaj obvladovala Kreta temeljito spremenila. Vrh mikenske pomorske sile (ok. 1400) je bil kratkotrajen, saj se je zaključil že z dorko selitvijo v 12. stol. Odras te prevlade so postojanke na otokih (na Rodosu, Cipru, Kikladih) in trgovanje z območjem vzhodnega Sredozemlja (Sirija, Egipt), pa tudi z Italijo in Sicilijo. Očitno hetitska država mikenskim Grkom ni dovolila vstopa na svoje ozemlje, saj so najdbe mikenske keramike omejene na dežele zahodno in južno od hetitske države. Mala Azija z izjemo JZ pasu je ostala mik. Grkom nedostopna. Skupno ime za Grke v tej dobi je bilo Ahajci. Na navzočnost grških trgovcev na V ne kažejo le najdbe mikenske keramike, temveč tudi način pokopa ter predmeti religiozne narave. Neka ohranjena pogodba z grškim knezom kaže na to, da so posamezni deli mikenskega sveta prihajali celo v politično odvisnost od hetitske države. Uspehi mik. Grkov so temeljili na njihovi vojaški moči in organizaciji. Vodilno vlogo v vojski je imelo plemstvo. Oborožitev pešcev, ki so šli v boj kot gospodarjevi spremljevalci so sestavljali velik stolpast ščit, sulica in kratek meč. Ob večjih spopadih so se knezi povezovali, pri čemer so enega

priznali za hegemonu in se mu zavezali s prisego. Po koncu vojne je zavezništvo propadlo. Poznavanje družb. in držav. ureditve te dobe temelji na zapisih v linearni B pisavi, arheoloških najdbah in izročilu junaške epike. Miken. Grki so častili bogove v votlinah, svetih gajih, na gorah,...Odras kontinuitete v religiji je prevzem cele vrste mikenskih kulturnih področij v kasnejši dobi (npr.:Delfi in Elefzina).

7.Dorska selitev: Pred letom 1200 se je pričela na območju Sredozemlja velika selitev ljudstev, ki je zajela svet od Apeninskega polotoka do Mezopotamije, od Panonske nižine vse do meja Egipta na jugu. Predniki Ilirov in druga ljudstva so začela v 2.pol.2.tisočletja prodirati proti J, to pa so občutila ljudstva v soseščini. Predniki Tračanov so bili potisnjeni na V, proti M.Aziji, grška plemena proti J,na Peloponez, od koder so dosegla Kreto in Sporade. Pritisk prednikov Ilirov je povzročil preseljevanje velikih skupin pred. Italikov s S na Apen. polotok. Poleg Tračanov so pritisk pred. Ilirov najbolj občutili Dorci, ki so prebivali v S goratem delu Grčije in so se tedaj začeli premikati proti J. Ta premik-t.i. dorska selitev, je zaključila proces indoevropizacije Grčije. Potek selitve ni znan. Dorska selitev ni prinesla nobene bistvene spremembe v etnični in jezikovni podobi Grčije. Na Peloponezu so Dorci najprej zavzeli V obalo in izrinili Ahajce v notranjost polotoka. Že s prihodom Dorcev s S je mikenska civilizacija zašla v krizo in bila v zatonu, nekatera območja pa so šele v poznomikenski dobi doživela razcvet. Prišleki so brez težav zasedli središča te civilizacije, Mikene in Tirins. Pustošenja, ki jih je zajela dorska selitev so zajela širne dele Grčije. Prizadeti ali uničeni niso bili le centri mikenske kulture v Argolidi, temveč tudi območje Korinta, Kreta in otoki. Spomin na dorski prodor se je ohranil v mitu o povratku Heraklidov. Posledica dorske selitve je bila etnična preobrazba gr. polotoka. Ob koncu preseljevanja so bili Dorci vodilni elit na V in J Peloponezu. Ahajci so se z njimi postopoma stopili, tako kot so se pol tisočletja prej "mediteranski" staroselci zlili z Ahajci. Dorci so vsekakor povečali delež Indoevropcev na grških tleh. Analogni procesi so potekali tudi v osrednji in S Grčiji in na S Peloponezu. Na ostala ozemlja pa so prodrli t.i. severozahodni Grki, ki so v Tesaliji prejšnje eolsko prebivalstvo deloma pregnali, deloma pa si ga podredili. Nasprotno pa je v Beotiji prišlo do mirnega sožitja med starim eolskim in novim grškim prebivalstvom. Odras tega sožitja je nastanek mešanega bojotskega dialekta z dorskimi, eolskimi in jonskimi prvini. Zaton mikenske kulture in pretresi, ki jih je prinesla dorska selitev v 12.stol sta dva sočasna procesa, ki pomenita globoko zarezo v zgod. Grčije. V nadaljnjem poteku selitve so Dorci prodrli čez morje na Kreti, na J Kiklade in Sporade, vse do JZ obale M.Azije. in celo do J obalne pokrajine(Pamfilija). Posebno pomembna je bila dorska osvojitve Krete. Starejše kretske prebivalstvo se je umaknilo na skrajni Z in V del otoka, ahajski elit se je stopil z Dorci. Izoblikoval se je pas dorske naselitve od Peloponeza prek otokov v J delu Egej.morja do J Anatolije. V istem obdobju kot vdor Dorcev in SZ Grkov v Helado je potekal vdor traških ljudstev v M.Azijo. Kmalu po l.12000 je hetitska država v Anatoliji po približno poltisočletnem obstoju propadla, najverjetneje zaradi vpada tujih ljudstev prek morja. Zaradi istih razlogov je propadel Ugarit(Ras Šamra). Da moramo propad hetitske države povezovati s selitvami pomorskih ljudstev nam kaže tudi poročilo Ramzesa III. Ta je zaustavil naval pomorskih ljudstev z zmago v veliki bitki v Nilovi delti. Temu dogodku je sledila naselitev Filistejcev v Palestini. Veliki selitvi je sledilo preoblikovanje etnične podobe starega sveta. Hetitska država je propadla, mnogi elit njene civilizacije pa so se ohranili v majhnih dažavah na območju S Sirije in deloma v Anatoliji. V vmesnem območju med M.Azijo in Mezopotamijo je nastala vrsta srednje velikih in majhnih držav, ki so prišle pod armejski vpliv. V 12.stol. je doživela vzpon srednjeasirska država, ki je v ekspanziji proti zgornjemu Evfratu trčila na Frigijce. Poleg Asirije so doživele razcvet mestne države Fenicije. Feničani so kot pomorščaki in trgovci v naslednjih stoletjih kot prvi pluli daleč na Z, vse do J Španije, od koder so vzdrževali trgovske stike z Britanijo(kositer) in notranjostjo Pir. polotoka(srebro). Poleg njih so se v tej dobi pojavili v Sredozemlju tudi

Etruščani, katerih predniki naj bi domnevno v tem času iz Z M. Azije prišli v Toskano v Italiji in tako prvi prinesli na Z nekatere elte civilizacije V Sredozemlja.

8.Prehodna doba(1100 - 800 pr.Kr.): Doba selitve Dorcev v Grčijo ali egejska selitev pomeni veliko zarezo v materialni kult.(ok.1100 začetek železne dobe- žerni grobovi ob pokopavanju, grobni pridatki orožja-širše dostopno slojem svobodnjakov). Glavni dogodek prehodnega obdobja je bila jonska selitev - kolonizacija zah. obale M.Azije. Začela se je po dorski selitvi ok. 1000. Še prej je prišlo do grške naselitve Kikladov. Maloazijskih pohodov so se udeležila vsa grška plemena(naselitev od S proti J: Eolci, Jonci, Dorci(sporna področja med Jonci in Eolci-položtok Mimas, otok Hios)). Po koncu 8.stol. je prevladal jonski elit in prevzel vodilno vlogo med maloazijskimi Grki. V 8.stol. so se Jonci združili v zvezo(amfiktionijo) politično-sakralnega značaja (12.skupnosti) z izvoljenim kraljem(basileus) in središčem v Pozejdonovem svetišču v Mikalah(povezava dorskih skupnosti: Apolonovo svetišče v Knidu; eolskih morda Apolonova svetišče v Gvineju). Poskusi Grkov, da bi prodrli v notranjost M.Azije so propadli. Glavni prikaz poteka preselitev na maloazijske obale je Ilijada. V novi domovini na malo. obali se oblikujejo temelji grške skupne zavesti(prikaz v Ilijadi). V državnem smislu se je izoblikovala polis(možen zgled naselbin mestnega tipa v Anatoliji). Zaradi nevarnosti so bile te naselbine utrjene(razvoj intenzivnega mestnega življenja, rojstvo politične zavesti na polis navezanega patriotizma, izguba mere za odnose z dugimi polis, brez občutka za pomen večjega prostora). Trda doba se je odražala v upodabljalno umetnosti:boj in vojna. Spremeni se umetniški okus-geometrijski stil. V tem obdobju nastanejo prve velike stvaritve grškega veka: iznajdba črkovne pisave in homerski epi. Grška črk. pisava je plod stikov s Feničani; neznani genialni Grk je z dobrim poznavanjem feničanske pisave in značilnosti grščine ustvaril popolno glasovno pisavo - prvo glas. pisavo v zgod. človeštva.Najstarejši črkopis odraža lokalne razmere. Črkopis o Halkidi v Evboji je preko halkidske kolonije Kume v J Italiji postal podlaga etruščanskega in italjskih črkopisov, iz katerih se je razvila latinska pisava(prvi grški najdeni zapisi na črepinjah: popisi zmagovalcev, podpisi umetnikov-imen). Stvaritev homerskih epov je enakovreden duhovni dosežek(pomen v duh. življenju Grkov od arhaične do pozne antike). Epa Ilijada in Odiseja sta rezultat daljšega epskega razvoja(korenine v dorski dobi),faza razvoja prehoda epske skrbi od plemstva na sloj poklicnih pevcev AOJDOV ,nato RAPSODOV;nastala na kolonizacijskem območju v Joniji - homersko vprašanje= vprašanje avtorstva Homerja. Pomen Homerjevih epov za zgod. razumevanje dobe: pesniško zlitje dveh dob, mikenski svet in 8.stol.: mikensko npr.:Nestorjev vrč, okosteneli stilni pridevki, naselitvena podoba Kataloga ladij. Oba epa kažeta svet bojevitiga, ponosnega plemstva, z ideali boja, zmag, želje po plenu. Porodila sta idejo grške enotnosti in dala literarni jezik. Po Ilijadi in Odiseji je možno rekonstruirati družb. ureditev(vlada kraljev plemenskim skupnostim, kralju podrejeno plemstvo, sprejemanje daril med plemiči, med svobodnjaki cenjeni poklici: zdravnik, tesar, pevec, kovač, itd. ; odvisni spodnji sloji, delitev družbe po klanih, stalno bojno razporeženje, najpomembnejši plen zlato, Fe, ženske; legitimen način kraja živine, piratstvo, neobsojano plenjenje sonarodnjakov, celo zaveznikov,...).

9.Stari Vzhod v času nastajanja grških držav in njegov vpliv na Grčijo (800 - 600 pr.Kr.): Od srede 8.stol. se je grški prostor iz egejskega bazena razširil na obsežna območja Sredozemlja(od dan.Španije do Kavkaza, od J Rusije do Egipta). Pri tem so imeli Grki tesnejše vezi z M.Azijo in manj tesne z V Sredozemljem. Najpomembnejša dejstva pri razvoju tega grškega prostora:po zatonu države Hetitov(po 1200) se je izoblikovala v Anatoliji država indoevropskih Frigijcev. Ti so imeli tesne polit. in kult. stike z Grki. Frigijci in deloma Grki so sprejeli nekatera anatolijska božanstva, npr.:Veliko mater. Frigijski kralj Hidas je omenjen med soustanovitelji delfskega svetišča. V senci močne frigijske države je nastala na območju reke Hermos država Lidijcev s središčem v mestu - trdnjavi Sarde. Vzpon za kralja Giga z oblastjo nad celotno Z M.Azijo. Na JV M.Azije se je razvila samostojna država Kilikija, ki je obvladovala prehode čez Taurus. Za razvoj v grškem svetu je od njih bila najpomembnejša zaradi bližine Lidija. Na začetku 7.stol. je na ureditev maloazijskega sveta bistveno vplival vdor

iranskega ljudstva Kimerijcev(ok.675 z območja dan. J Rusije-do obal Egejskega morja-požig Artemidinega templja v Efezu, oplnitev več grških mest). Frigijo so Kimerijci uničili, Lidija si je opomogla in usmerila širitev proti Z. Sledi obdobje spopadov med Lidijci in jonskimi mesti. Z vstopom Medijcev v maloazijski prostor in pogodbo po spopadih med Medijo in Lidijo(585) o meji na reki Halis je nastalo novo razmerje moči med maloazijsko in iransko državo. Vloga Grkov ni bila pomembna. Na razvoj v Grčiji so vplivale tudi razmere na Bližnjem V, in sicer nastanek asirske velesile. Vzpon asirske države je omogočila pol. razcepljenost na tem območju po naselitvi. Asirija je bila najpomembnejša država tedanjega sveta. V 9.stol. za Aurnasipala(močna vojska z oblegovalnimi stroji - prva preseljevanja celih ljudstev). V 8.stol. so Asirci osvojili aramejsko kneževino(današnji Damask), obvladovali Babilonijo, zavzeli S izraelsko državo Samarijo ter hetitsko kneževino Karkemiš. V tej dobi je prišlo do stikov med Grki in Asirci, o čemer obstaja zgod. izročilo. Med drugim viri poročajo o spopadu med Asirci in Grki v Kilikiji. Višek širitve Asirije je osvojitve Egipta(671) - svetovna velesila od Armenskih gora do Sudana, od osrednje Anatolije do Perzijskega zaliva. Za Egipt je bil to eden najhujših padcev. Pod oblastjo vladarjev iz Teb in libijskih generalov je nastopila anarhija, dejanski gospodar je postala najemniška vojska. Ob koncu 8.stol. je prišlo do razpada centralne oblasti(nastanek več kneževin). Asirce je iz Egipta izgnal knez Psametih in Saisa(ko so Kimerijci ogrozili Asirijo). Z grškimi najemniki(mesti Dafne, Pelusion), so prišli v Egipt tudi grški trgovci. Psametih je dovolil naselitev ob rokavu Nila(Milečani). Najkasneje sredi 7.stol. je bila ustanovljena grška kolonija Naukratis.Prva grška naselbina na območju kasnejše Aleksandrije (Rkahatis) je nastala za Psametiha II(593). Na koncu 7.stol. so nastale na Bližnjem V spremembe zaradi vzpona indoevr. Medijcev in nastanka novobabilonske države. Združeni Medijci in Babilonci so zavzeli asirske prestolnice Asur(614), Ninive(612), Haran(610). Babilonci so zavzeli gornjo Mezopotamijo in Sirijo, Medijci pa zg. porečje Tigrisa. Po zmagi Novobabiloncev nad faraonom Nehom(605) v vojni z Asirijo novonastalo Aziji označuje zgodovina kot ravnotežje moči v prednji novobabilonsko-medijski dualizem. Zaton velike Asirije je vplival na grške poglede na državo. Grki so slavili majhne države polis-mestne države. Danes prevladuje zmerno gledanje o svojstvenem razvoju grškega sveta. Vpliv V naj bi se kazal z grško tiranijo(sporno), v filozofiji in religiji.

10. Nastanek in razvoj držav v grškem svetu v arhaični dobi: Za Bližnji Vzhod so bile značilne velike države (vrh asirske države), za Grčijo 8. in 7. stol. pa cela vrsta majhnih držav. Grške polis so se izoblikovale po razcepitvi plemenskih zvez po koncu dorske selitve. Na tak razvoj so vplivale geog. značilnosti in grški partikularistični duh. Polis je prva pravno urejena država v evropski zgodovini. Model polisa se ujema z vzhodno veliko državo po tem, da je temelj obstoja države božja volja. Pri asircih je bil to državni bog Asur, z asirskim kraljem kot svojim namestnikom, pri Grkih pa je bila to vrsta mestnih bogov. Kult mestnega boga združuje polit. in religiozno življenje. Polis je združevala pravno ureditev, religijo in gosp. življenje. Zunanja značilnost polisa: na državnem ozemlju le eno mesto, po njem ime, povprečna velikost države 25 km². Večje so bile le nekatere, npr. Sparta (8400 km²), Atene (ok. 2550 km²), Argos (ok. 1400 km²), Korint (ok. 880 km²). Tudi na otokih je bilo po več držav, le zelo majhni otoki so bili po ena polis. Vse večje države so bile v V Grčiji (Tesalija, Atika, Argolida). Na začetku razvoja ni bilo državnopravne razlike med mestom in podeželjem. Zaradi majhnosti so bile polis v zunanji politiki zmerne. Za doseg večjih ciljev so se povezovale. Še vse v 5. in 4. stol. so se sicer ohranjale institucije starih plemenskih držav (zborovnja in posveti o skupnih zadevah). V polit. življenju pa niso imele vloge. Že arhaični Grki so se združevali tudi v zvezne države, npr.: Tesalska zveza (ok. 600 poleg Sparte najmočnejša grška država). Kljub državni razdrobljenosti pa so obstajale združevalne tendence. Že v arh. dobi se je rodil občutek pripadnosti grškemu jeziku (najprej med Jonci v M. Aziji). V 7. stol. je ime Heleni postalo (po pokrajini Hellas v J Tesaliji) oznaka za vse Grke doma in na tujem (svetišče v naselbini Naukratis v nilovi delti z imenom Hellenion). Tudi v sami Grčiji so se že v arh. dobi razvile panhelenske institucije, npr.: delfsko preročišče (postavitev osnov grških koledarjev s prazniki bogov - kulturna enotnost - od Babiloncev prevzet sistem), Anffska amfitionija (7. stol. - povezovanje vseh držav srednje Grčije v pol.-sakralno zvezo; vse države imele glas ne glede na velikost; določitev pravil mednarodnega vojnega prava, npr.: da se sovražniku ne sme jemati dostopa do vode, ne sme se rušiti zavezniških mest); športne tekme v Olimpiji (od zač. 8. stol. vsaka 4 leta; božji mir v celotni Grčiji, pogoj za udeležbo je svobodno, zlasti grško poreklo, sodniki hellanodikai; zavest skupne pripadnosti, nova oblika kult. in družb. življenja). Proces oblikovanja grške enotne zavesti v arhaični dobi je pospešila tudi grška kolonizacija z začetkom sredi 8. stol. Grki so se soočili z večino ljudstev sredozemskega sveta. Nastanek Sparte: bila je vojaška država. Nastali so z mirnim sožitjem in zlitjem Dorcev in Ahajcev. Središče je bila neobzidana naselbina Sparta. Zemljo so razdelili med vojščake Dorce z žrebom. Rodovitni del doline Evrota so dobili spartanski veljaki (prvotna kmetija = 30 ha). Preddorski prebivalci, prej podrejeni ahajskim plemičem, postanejo državni sužnji heloti. Heloti so delali, vodilni sloj pa se je posvečal vojskovanju, lovu, športu, politiki. Bistveno vprašanje Sparte je bilo pomanjkanje zemlje. To je Sparta pridobivala z osvajanjem. Podredili so si sosednjo Mesenijo. Mesenijci so postali heloti (20 let vojn). Sparta postane najmočnejša država na Peloponezu. Sredi 7. stol. izbruhne v Meseniji upor helotov. Mesenijska zavezništva sta bila Argos in Arkadija. Spartanci si ponovno podredijo Mesenijo, odnose z Argosom in Arkadijo pa uredijo diplomatsko. Po spartansko-tegeatski pogodbi so spartancem vračali pobegle Mesenijce in se zavezali pomagati v vojni. To je preobrat v zunanji politiki. Ker država ni imela več presežka prebivalstva, ni bilo več potrebe po osvajanju. Nastanek Aten: bile so močnejša država v srednji Grčiji. Po mitu naj bi jih ustanovil Tezej. Kulturna tradicija kaže na združitev več majhnih držav. Do te je prišlo v 8. stol. Atenski knez je imel rezidenco na Akropoli. V 7. stol. se je vključila še elevantinska polis. V Atenah je pri združevanju prišlo do popolnega izenačenja med glavnim mestom in podeželjem, kar kaže polit. nadarjenost atenskih knezov.

11. Velika grška kolonizacija: Viri: zgodovina Italije in Sicilije Antioha iz Sirakuz, Timajeva zgodovina tega prostora, poročila geografa Strabona. Začela se je sredi 8. stol. (500 let po koncu dorske in 300 let po jonski selitvi - kolonizaciji M. Azije) in je bila zaključena sredi 6. stol. Nosilci so bili vsi sloji grškega prebivalstva (plemstvo, kmetje, mestni proletariat), vodstvo pa je imelo plemstvo. Iz njega so izšli ustanovitelji novih naselbin (oikistai). Kolonizacija je bila prostorsko in polit. velikih razsežnosti. V 6. stol. so grška mesta obdajala večji del Sredozemlja, le na V. sirske obali jih ni bilo. Ni bila vodena centralno, ampak so jo izvedla nekatera mesta in podjetni posamezniki. Za zgod. Evrope je pomembna predstavitev grških polit. institucij - polisa. Grki postanejo vodilno ljudstvo starega sveta. Kolonizacija se je izvedla iz grških pristanišč v Halkidiki, Eritreji, Megani, Korintu, Miletu. Večina kolonij je bila od metropole polit. neodvisna. Vzroki kolonizacije so bili prenaseljenost, soc. in pol. nasprotja (nasprotovanje tiranom), pridobitev nove obdelovalne zemlje, trgovina (pred kolonizacijo že obstajajo poročila o grški plovbi in trgovini v Sredozemlju; znanje => gradnja večjih ladij, geog. znanje, težnja po pustolovščinah). Pri ustanovitvi kolonije so upoštevali gosp. pomen zaledja, kakovost zemlje, odnos domačinov do prišlekov, zavarovanost položaja, prometno povezavo. Kolonizacija je potekala v smereh Z. Sredozemlja, obal Č. morja in morskih ožin, S. obale Egejskega in Jonskega morja ter Jadrana in S. Afrike. V Siriji so nastale le posamezne trgovske postojanke ob naselbinah domačinov. Na Z. ni bilo močne polit. sile. Italška ljudstva so bila neenotna, Etruščani so bili dojemljivi za novo civilizacijo. Najbolj aktivni so bili na tem področju Halkidci. Skozi Mesinsko ožino so dosegli Kampanjo (posredovanje pisave, religije). Na V. obali Sicilije so ustanovili Naxos (jedro kasnejše korintske Sirakuze). Druge halkidske kolonije na Siciliji: Zaukle, Mylai, Himera, Rhegion. Kolonizatorji juga Sicilije so bili Dorci. Notranjost Sicilije je ostala negrška (Sihuli), zahodni del pa kartažanski (mesto Palermo). Pri kolonizaciji J. Italije je bil glavni motiv zemlja (naselitev s Peloponeza, ustanovitev naselbin Kroton, Lybaris, Metapontion). Južnoitalški kolonisti postanejo v 6. stol. vodilni v grškem svetu. Takrat so J. Italijo imenovali Velika Grčija. Nastane ime GRAECI za Helene (po mestu Graia. Ponekod se je še do danes ohranil grški jezik, npr.: predeli J. Brutija => značilnosti stare grščine). Sredi ali proti koncu 7. stol. grški pomorščaki preplujejo Herkulove stebre (Gibraltar), pridejo na odprto morje, dosežejo iberijsko naselbino Tartessos, ki je oporišče za trgovino z britanskimi otoki - srebro, baker, kositer. Fokajci iz Jonije so ustanovili ob ustju Rodana kolonijo Masalijo, ta pa je ustanovila ob južnofrancoski in španski obali vrsto postojank (emporija). Med Masalijo in Alpami je bila važna kolonija Nikaia (Nica). Konec grške ekspanzije v Zah. Sredozemlju je pomenila morska bitka pri Alaliji, kjer 540 Etruščani in Kartažani premagajo Grke. Kolonizacija Čr. morja in morskih ožin je bila podvig Mileta. Sredi 8. stol. so bile ustanovljene kolonije Sinajre, Trapezous, Amisos. Zaradi vpada Kimerijcev so bile v glavnem opuščene. Zlata doba se je ob Č. morju začela v 7. stol. po koncu kimerijske nevarnosti. Motiva kolonizacije sta bila predvsem zemlja in trgovina, le-ta predvsem z dan. Ukrajino in Rusijo, Baltikom, centralno Azijo, Kavkazom (Iberijo z bogastvom kovin, morske ožine bogastvo rib, v zaledju žito, lan, volna, skitski sužnji). Skiti so kupovali izdelke grške umetnosti (vaze, zlatarski izdelki), Grki pa so prevzemali skitske navade (mešana skitsko-grška civilizacija). Pomembne kolonije: Olbia ob reki Bug, Tyros od Dnjestru, Teodosia in druge na Krimu, Tanais ob izlivu Dona (najbolj Zah., po antičnih predstavah meja med Evropo in Azijo). Pomembne kolonije na Zah. obali Čr. morja: Istros, Tomoi, Odessos, Apollonija (miletke), ob ožinah Halchedon in Byzantion (megarska) ter Abydos (v Dardanelah - miletski). V tem delu (mermarsko morje) sta bila Milet in Megara zaveznika. V 7. in 6. stol. kolonizirajo tudi negostoljubne dele S. Egeja; Jonskega morja in Jadrana. Egejske obale in otoke so kolonizirali Paros (naselbina Thasos), Klazomene (nas. Abdera), Halkida (nas. Halkidika), Korint (nas. Pateidaia). Jonske obale je koloniziral Korint (Korkyra = Krk, Ambrakia, Apollonija, Epidamnos, Dyuhachion = Drač). S od Drača v arhaični dobi ni bilo nobene kolonije. Najstarejša naselbina na Korčuli je nastala zaradi

pol. bojov Korinta in Rodosa. V S Afriki sta bili najpomembnejši koloniji Naukratis v Egiptu(ustanovit. Milet)in Kyrme v Libiji(ust. priseljenci iz Tere). Kirena je ustanavljala nove kolonije, ohranila vladavino kralja, ostal gosp. in pol. konkurenčna Egiptu in Kartagini. Zaradi kolonizacije Grkov se je razširila oblika državne ureditve polis po vsem Sredozemlju. Grki so domačine "barbare" (prvotno jezikovno nerazumljen tujec) višje civilizirali.(tudi moške vezi z domačinkami). Z domovino so bili povezani z vsegrškimi institucijami. ...

12. Državna in družbena ureditev grškega sveta v dobi kolonizacije: Viri: Heziod iz Askirepesnitev Dela in dnevi), pesniki Arhiloh s Parosa, Alkaj z Lezbosa, Solon iz Aten, dokument Velika Retra. Notranji razvoj grške družbe v arhaični dobi je bil posledica družb. spopadov v posameznih državah in sprememb organizacije vojske. Na razvoj so vplivali tudi pomembni posamezniki - zakonodajalci, npr. Zalevkos, Harondas, Drakon, Solon. Prednjačila so jonska mesta. Za Atene in Sparto je značilna svojska pot. Gosp. temelj je bilo primitivno poljedelstvo (dveletno kolobarjenje, ralo iz lesa), v goratem svetu pašna živinoreja. Začetek den. gosp. sega v Jonijo 7. stol. Ni vplivala na agrarno. Za trgovino je bilo neprikladno to, da niso kovali majhnih vrednosti. Plemiški veleposestniki so pritiskali na manjše kmete, ki so se zadolževali in izgubljali os. svobodo. Suženjstvo dobi gosp. vlogo. Država Hios je prva nakupovala sužnje za kmetijstvo in obrt. Korintski tiran Periander poskuša preprečiti tak razvoj. Postopno se spreminja oblika države od kraljevine v aristokratski polis. V državah je bil prehod časovno različen (postopnost: zamenjava dosmrtna s časovno omejeno kraljevo oblastjo -10 let, 1 leto, sprememba imena kralja: archon namesto basileusa, povezano z zmanjšanjem pooblastil; ob arhontu še voj. poveljnik-palimarchos in 6-članski kolegij kot sodišče - thesmothetai.). Nazadnje ostane kralju oblast le na sakralnem področju. Sprememba oblasti ni bila nikjer nasilna. Oblast plemstva je temeljila na privilegiranem gosp. in social. položaju ("kastna ureditev"). Plemiči so bili veleposestniki, vojaki (konjeniki z mečem in sulico ter oklepom; agonalni način spopada moža proti možu - nečastni daljinski izstrelki), pri kolonizacijah so dali vodje skupin izseljencev, v mnogih državah so plemiči sestavljali posvetovalni organ (npr.: areopag v Atenah) kot elit stabilnosti, bilo je povezano s svaštvom ali institutom gostoljubja, sodelovalo je na olimp. igrah, se povezovalo v vojnah (polstoletna lelantska vojna med Halkido in Eritrijo). Na kmete pa tudi na vojsko svobodnjakov je plemstvo gledalo zviška (konipodes = zaničevalno tisti s prašnimi nogam). Politično ekskluzivnost plemstva odraža malo št. polnopravnih državljanov (1000 ljudi ali 100 hiš). Poleg nekdanje kraljeve pristojnosti je plemstvo imelo tudi sodno oblast (razredno pogojeno, trpljenje množice svobodnjakov, stiske malih kmetov). V 7. stol. so aristokratske države dosegle razvojni vrh. Zaradi konzervativizma in neprilagoditve denarnemu gosp., trgovini in kolonizaciji je arist. polis začela zamirati. Prehod v timokratsko ureditev so povzročile spremembe v voj. taktiki ok. 600 leta - bojevanje v falangi (zaključeni skupini vojakov). Napredek izdelave orožja je omogočil oborožitev več ljudi (kovaštvo: meč, kopje, lahek okrogel ščit za vsakega vojaka). Plemstvo izgubi voj. pomen. Več vojakov je neplemičev, zlahka postane premagljiv bojevnik na konju ali vozu, ostrejša voj. disciplina. Prva pomembna država, ki je uporabila novo taktiko je bila Sparta v mesenijski vojni. Tu je uvedba falange vodila v izrazito vojaško državo, v ostali Grčiji pa v hoplitsko državno ureditev. Značilnosti hoplitske ureditve: pol. polnopravni so državljani sposobni za vojsko. Primer: Solonova ureditev atenske družbe: konjeniki (plemstvo), zevgiti (pešci v falangi), tete (revno prebivalstvo za pomožna dela). Drugi elit demokratizacije plemiške družbe je bil zapis prava - temelji evropskega prava (npr.: tudi določbe proti razkošju in zapravljanju). Odpor plemstva proti zapisovanju prava je bil premagan v hudih notranjih bojih. Za poznavanje grškega prava je pomemben Gortinski zakon (mesto Gortyn na Kreti, 5. stol. - odraz starejših pravnih uredb - fragmenti na stenah apolonovega templja). S Krete je tudi zapis z "ustavno ureditvijo države". Grški zakoni - zak. običajnega prava: namen preprečitev plemiške samovolje in vzgoja državljanov; določbe obligacijskega, kazenskega in suženjskega prava. Kazni so bile trde (za tatvino smrtna kazen, zaradi neplačanih dolgov zaslužjenje cele družine upniku). Velik napredek je bilo Drakonovo razločevanje med umorom in nenamerno povzročitvijo smrti (za umor smrtna kazen, drugo = izgon). S tem je bilo preprečeno krvno maščevanje. Pri tem pravnem razvoju ni bila udeležena Sparta - domnevne spartanske Likurgove določbe naj bi prepovedovale uporabo zapisanega prava.

13.Sparta: Viri:Plutarh. Državna ureditev Sparte je nastajala postopoma. Ureditev ob koncu 6. stol. je rezultat večstoletnega obsednega stanja peščice spartiatov med množico podrejenih Lakonijcev in Mesenijcev. Podobi Likurga(9. ali 8.stol.) in efora Hilona(sreda6.stol.) sta precej mitični Glavne institucije je določala Retra(zakon, sporočen kot sklep bogov, kot prerokba) iz ok. leta 700: dvojno kraljestvo, tridesetčlanski svet starcev z vključenima kraljema(gerousia), voj. zbor(apella). Vse politične odločitve so sprejemali s sodelovanjem vseh. Dvojno kraljestvo je bilo dedno v dveh družinah in je nejasnega nastanka. Svet starcev so sestavljali voditelji najbolj uglednih družin - posvetovalna vloga in pooblastila v kazenskem sodstvu. Sparta je nastala z združitvijo petih vasi najpozneje ok. 800. Retra omejuje oblast kraljev v korist demosa. Ne omenja eforov - domnevno imenovani stoletje kasneje, spočetka le kot sakralni funkcionarji - svečeniki, z demokratizacijo pa postanejo polit. funkcionarji. Oblast kraljev so omejili od 6.stol. naprej na poveljevanje v vojni. Vzpon eforata kaže začetek liste eforov v 8. stoletje(vas=komai - možno pet eforov). Polnopravni državljani:spartiati(9000 - 10000 oborožencev kasarniškega življenja). Periojkij: kot spartiati Dorci in državljani države Lakedajmoncev, (iz ok. 100 vasi hribovite Lakonije in J Mesenije) so sestavljali večji del spartanske vojske, niso pa sodelovali na voj. zboru(apella). Heloti: množice preddorskega prebivalstva v Lakoniji in Meseniji, neke vrste državni sužnji z velikimi dajatvami, celo do 1/2 pridelka(Mesenija). Spartanska vzgoja - agoge je bila teemlj države(kasarniško življenje, skoraj brez zasebnosti - za druge Grke tuje - v antiki ni podobnega). Nasprotno pa je bila Sparta kulturno v 6. in 7. stol. zelo odprta(najdbe umetn. izdelkov, Artemidin tempelj, tuji pesniki v Sparti, udeležba na olimp. igrah - vplivi iz Lidije in Jonije). V klasično dobo grške zgod. pa je prišla Sparta sicer kot vojaška "velesila", toda skrajno militarizirana, kulturno na dnu in primitivnih življenskih navad. Do tega je pripeljalo ravnanje od konca 7. stol.:vzgoja agore v vojaškem duhu(gimnastika, brezpogojna pokorščina, odpoved posvetnim dobrinam, s 7 leti ločitev dečkov od staršev, odraščanje pod nadzorom starejših mladostnikov, s 14 letom sprejem v razred eirenes, z 20 sprejem v skupnost vojščakov);

- zakon in družina le za reprodukcijo, družbeno priznana gojitev razmerja med moškimi(paederastie - zmanjšanje števila Spartiatov);
- v 6.stol. institucija krypteia(nadzorovanje št. helotov z ubijanjem - za urjenje in zrelostne izkušnje mladih spartiatov "odprt lov" na helote);
- odslovitev tujcev;
- prepoved uporabe zlatega in srebrnega denarja, uvedba železnega;
- prenehanje sodelovanja pri kultur. življenju Grčije.

14. Atene: Viri: Plutarh: Solon Notranji razvoj Aten je vodil prek Solonovih reform in Pejzistratove tiranije v ureditev, kasneje poimenovano demokracija. Viri tudi v Atenah kažejo vse značilnosti aristokratske polis. Vse državne in sakralne funkcije so bile v rokah velikih plemiških družin. V 7. stol. je zgod. Aten bolj zgod. plemiških družin kot države (zgodovinska rekonstrukcija za 200 let nazaj). Družbeno stanje proti koncu 7. stol.: večina obdelovalne zemlje v lasti plemičev, množica prebivalstva odvisna od plemstva (svobodni dninarji - kmečki proletariat, del nekdanjih malih kmetov). Bili so osebno odvisni ali najemniki (1/6 letine za zakup zemlje). Zaradi zadolževanja in z nezmožnostjo odplačila dolgov in s tem zaslužnjevanja so se zaostriła nasprotja. Prišlo je do poskusov vzpostavitve tiranije (olimp. zmagovalec Kilon s pomočjo najemnikov 636 ali 632, vendar propadel brez širše podpore malih kmetov, zbežal, privržence pobili kljub tempeljskemu azilu na ukaz arhonta Megakla iz družine Alkmajonidov). Ni znano, ali je bila že z Drakonovim zapisom prava v Atenah (624) izvedena reforma državne ureditve. Generacijo mlajši Solon pa je razvoj v Atenah postavil na nove osnove. Nastopil je v dobi velikih sprememb v grškem svetu. Ok. 600 sta se razvijali obrt in trgovina, postavljali so postojanke na azijski strani (prvi poskus privede do vojne z Mitileni - zaključena ok. 600; korintski tiran Periander razsodi, da Atene obdrže naselbino Sigeion). Za posest Salamine so bili spori z Megaro (Solon pridobi Salamino, kasneje posest spet sporna, dokončno jo Atenam pribori Pejzistrat). Pri kolonizaciji so zaradi prevlade in moči Korinta in Megare Atene odigrale manj pomembno vlogo. Pogoj za aktivno zunanjo vlogo Aten je bila ureditev notranjih razmer. Solon si je z bojem za Salamino pridobil ugled. V kritičnih razmerah je postal arhont, razsodnik med stanov in zakonodajalec (neke vrste diktator). V tej vlogi je reformiral državo na soc. (opustitev dolgov), gosp. (denarna reforma, mere, uteži, pospeševanje trgovine) in družbenopravnem področju (Solonova ustava). Prvi ukrep, odpustitev dolgov, je bil radikalen (prepoved jamstva z osebno svobodo, zaradi veljavnosti zakonov za nazaj s tem praktično ukinitve suženjstva, vrnitev vtujino prodanih sužnjev). S tem je po lastnih besedah odstranil zadolžne kamne (horoj) in zemljo spremenil v svobodno posest. Solonova agrarna reforma je ogrozila vodilni položaj plemstva in krepila državno zavest. Skupna korist ima prednost pred zasebno. Z denarno reformo se je odvrnil od peloponeškega sistema in se približal evbojsko-jonskemu, ter s tem povečal konkurenčnost atenske trgovine. Na državnoopravnem področju uvede Solon timokratsko ureditev (razdelitev na premoženjske razrede na osnovi obstoječe ureditve v vojski). Merilo je bil pridelek žita. Štirje razredi družbe: prvi razred = nad 500 mernikov žita - pentakosomedimnoj; drugi razred = najmanj 300 mernikov: konjeniki, hippelis; tretji razred = vsaj 200 mernikov - zeugitai (vojska hoplitiv); četrti razred = manj kot 200 mernikov - thetes (revno prebivalstvo). Prenos vojaške organizacije v polit. življenje pomeni prekinitve z načeli plemiške države. Merilo za polit. pravice ni rod, ampak premoženje. Samo iz prvega razreda so lahko postali arhonti, zakladniki, druge funkcije pa so bile dostopne drugemu in tretjemu razredu. Le teti so ostali brez volilne pravice. So pa nekaj veljali v ljudskem zboru (ekklesia) in na ljudskem sodišču (heliaia), pooblastila le-teh pa so bila velika. Tako so bili vključeni v polit. življenje države. Premoženje nelastnikov zemlje (trgovcev, obrtnikov) je bilo verjetno ocenjeno v denarju. Solonova zakonodaja je nadomestila Drakonovo. Na področju krvnega sodstva ostanejo v veljavi drakonovi zakoni. Prek atiškega prava v 1. Pomorski zvezi so solonovi zakoni dobili splošno grško veljavo in vplivali na rimsko pravo. Nekatero določbo so prešle v Justinianovo kodifikacijo in prek recepcije rimskega prava v srednjem veku tudi v moderno evropsko pravo. Npr.: pravica državljanov do povezovanja v družbe po lastnih merilih (seveda z nekršenjem državnih zakonov). Solon si je z zakoni prizadeval za: osvoboditev posameznika vezi rodovne družbe in njegovo postavitve v službo državnih interesov; podpreti obrt in trgovino. To se je kazalo v določbah: ljudje brez otrok svobodno postavljajo oporoko, popularna tožba (zaradi krivice možnost priziva na ljudsko sodišče), prepoved izvoza kmetijskih pridelkov, razen izvoza olja, oče na stara leta ne more zahtevati podpore sinov, če jih ni izučil kake obrti, določila iz ženitnega prava, itd. Vsi atenski državljani so bili polit. aktivni, se opredeljevali, gosp. se je

razvijalo. V ureditvi države je kot protiutež plemiškemu posvetovalnemu organu aeropagu po Solonovih zakonih bil ustanovljen svet štiristotih(po 100 članov iz vsake atenske file). Za izgnano družino Alkmanojidov je bila razglašena amnestija. Solonovi zakoni so bili napisani na vrtljivih lesenih tablah, izvlečki pa na kamnitih stebrih(kyrbeis) - znanje branja državljanov. Solon je postavil temelje za razvoj Aten, ki so v 5.stol. postale vodilna država v grškem svetu. Nekatere šibke točke(prešibka centralna olst z letno menjavo arhonta, zunanji vplivi na ljudski zbor, nejasna razmejitev med institucijami, nezadovoljstvo plemstva in ljudi brez zemlje) pa so povzročile napetosti, oblikovanje "strank" (ljudje z ravnine -Likurg, ljudje z obale -Megakles, z gora -Pejzistrat). Zmagala je Pejzistratova "stranka". Razen v atiški demokraciji in spartanski voj. državi je v ostali Grčiji še v 1.pol.6.stol. prevladovala aristokratska polis.

15. Nastanek in razvoj tiranije: Viri: Aristotel. Iz notranjih sporov in strankarskih bojev znotraj plemstva se je razvila tiranija. V njej se kaže prodor posameznika v politiko. Sam izraz je predgrški, na prvo omenbo pa naletimo pri Arhilohu. Pojavila se je v 2. pol. 7. stol. najprej v državah ob Istmu (Korint, Megara, Sikion), nato v Joniji in kasneje na Siciliji. Približno stoletje je bila prevladujoča oblika državne ureditve v velikem delu grškega sveta. Tirani so dali državam enotno, k skupnemu cilju usmerjeno izvršilno oblast ter enotno zunanjo in notranjo politiko, ki sta bili dotlej pogosto pod vplivom interesov posameznih plemiških družin. Tiranija pomeni oživitev zunanje politike grških držav, kajti pogost cilj tiranov je bil ne le obvladovanje državljanov svoje države, temveč tudi podreditev drugih skupnosti. Pri tem so sklepali pol. zveze in navezovali trgovske stike. Še bolj kot plemstvo so se tirani med seboj podpirali in se povezovali na podlagi svaštva oz. "dinastičnih" porok. V Joniji je tiranija izšla iz boja proti Lidijcem, na Samosu pa iz hudih bojev med plemstvom. V matični Grčiji pomeni vrh tiranije vlada korintskega tirana Periandra na prehodu iz 7. v 6. stol. Korint je tedaj dosegel višek svoje pol. in gospod. moči, ki se je kazala v množični proizvodnji keramike, izdelavi orožja in v nastanku t.i. pomorskega imperija v Jonskem morju. Korint je kot prva grška država vodil izrazito imperialistično politiko. Na to kažejo korintske kolonije, ki so nastale v tesni povezavi s strateškimi in trgovskimi interesi metropole in so bile politično odvisne od matične polis. Periander je vodil tudi izrazito agresivno politiko proti sosedom in celo do lastnih kolonij. Okrog l. 600 je bil korintski tiran Periander najpomembnejši državnik v Grčiji. Grški tirani so se pri vladanju opirali na ljudstvo-demos- in tako je bila tiranija v nekem smislu "anticipirana demokracija". Podpirali so podeželske, ljudske kulte (npr.: kult boga Dioniza). Iz želje, da bi zatrli plemiško vzgojo in iz zunanjepolit. motivov so celo prepovedali recitiranje homerskih epov. Spopadi med tirani in plemiškimi družinami so večali št. pregnancev, ki so bili kot pol. emigranti povsod po Grčiji element nestabilnosti. Iz njihovih vrst so se rekrutirali poklicni vojaki, ki jih je življenjska pot vodila v daljne kraje, prav tako pa so bili udeleženi pri mnogih kolonizacijskih podvigih. Na grškem zahodu se je tiranija najbolj uveljavila na Siciliji. Najbolj znan med sicilskimi tirani je bil Falaris iz Akraganta, ki mu izročilo pripisuje satansko okrutnost. Pomembno pa je, da Sparta kot najmočnejša država ni nikdar prišla pod oblast tiranov, Atene pa precej pozno in v manj izraziti obliki Sparta in Atene sta edini državi, katerih razvoj je na prehodu iz pozne arhaične v klasično dobo sorazmeroma dobro poznan.

16. Nastanek in razvoj Perzije do grško - perzijskih vojn: Viri: Herodot, Tukidid, Diodor Sicilski, Materjalni ostanki: ostanki Zevsovega templja. Novo obdobje antičnega sveta se začne sredi 6. stol. z nastankom dveh velesil: na V indoevropske Perzije in na Z Sredozemlja Kartagine. Vzpon velesil je pritegnil v dogajanje ves grški svet. Pritisk so grki vzdržali s povezavo pod vodstvom kopenske vojaške sile, atenske pomorske sile in Sirakuz na Siciliji. Perzijci so se osvobodili Medijcev pod vodstvom Kira II. (559 - 530). Sledilo je 20-letno širjenje Perzije do meja od Hinda na V do Egejev na Z, od Kavkaza na S do Nubije na J. Razloga za tako širitev sta značilna zgradba in ureditev Perzije in ugoden položaj v celotni Prednji Aziji. Proti Perziji so se povezali Lidija (kralj Krojz), Babilonija (Nabonid), Egipt (faraon Amasis). Do spopada je prišlo 585 v Kapadokiji, na spornem ozelju med Lidijo in Medijo in nato Perzijo. Kir je v bitki pri Sardah zmagal (razpad lidijske konjenice zaradi perzijske vojske na kamelah. Lidijci se umaknejo čez reko Halis proti Z. Za Lidijo je to konec, Kralj Krojz pride v perzijsko ujetništvo. Za vse Grke v M. Aziji se je položaj poslabšal. Perzijci so si podredili vsa jonska mesta razen Mileta (pogodba s Perzijci kot pred tem z Lidijo). Nekateri Grki so se izselili (Fokajci v Elalijo na Korziki, pozneje v Elejo v Italiji, Teosani v Abdero na tračanski obali in Fanagorejo ob Bosporju). M. Azijo je Kir prepustil oblasti satrapov. Novobabilonce je Kir 535-tega osvobodil. Kirovo nadoblast so priznala tudi feničanska trg. mesta, kar vse je poslabšalo položaj Grkov (potek trg. po karavanskih poteh skozi sirsko-arabsko puščavo v feničanska pristanišča z boljšim položajem od jonskih mest). Zadnja leta vlade se je Kir II. bojeval z nomadskimi Sahi na SV Irana in Turkmenistana. Tam je tudi ob reki Oks padel v vojni proti Masagentom. Njegov sin Kambiz osvoji 525 Egipt. Po faraonu Psametihu III. je Kambiz zavladal z vsemi naslovi Egiptovskega vladarja (perzijski kralji v Egiptu, 27. dinastija). Proti koncu Kambizovega življenja je v Perziji izbruhnil upor pod vodstvom Smerdisa. Kambiz je umrl 522 na povratku iz Egipta in Sirije. Sldila je 1-letna držav. vojna, v kateri je zmagal in zavladal Darej I. (522-486) iz stranke veje Ahajmenidov. Kir je postavil državi temelje, Darej pa ji je dal notranjo in zunanjo podobo, s katero je postala za skoraj 2 stoletja najmočnejša država starega sveta. V Perziji je bilo veliko ljudstev na različni kult. stopnji. Vodilni so bili arijci iz Ahajmenidske domovine Persis. Že od Kira so bili v upravi tudi Medijci in Elamiti. Perzijski kralji so bili privrženci Zaratustrove vere (priznavanje najvišjega bitja, zahteva nrvstvene čistosti). Značilna je verska strpnost. Razmerje med kraljem in ljudstvom je določala moralna obveznost (pokorščina, čast služenja kralju). Vzgoja mladine (spretnosti ježe, streljanja z lokom; vrednota resnicoljubnost). Po zatrtju upora Darej državo na novo organizira: razdelitev na 12 davčnih okrožij, satrapije upravne enote (izraz stare fevdalne države). Davčna okrožja (odraz absolutizma - nomoi) in satrapije so se delno ujemale. Zgled je bila asirska in babilonska ureditev. Uradni jezik je bila državna aramejščina (dokumenti v Indiji, Lidiji, Egiptu). Raba klinopisne pisave na glinastih ploščicah. Elamitski in babilonski prevodi kažejo poseben položaj teh ljudstev. Znotraj države so bile posebne kolonije vojakov in državnih uradnikov. Najvišji uradniki satrapi so bivali v razkošnih rezidencah satrapijah (po več generacij). Satrap je imel vojaško in civilno oblast in veliko samostojnost pred centrom (upori satrapov). Protiutež so jim bili organi kontrole ("kraljeve oči in ušesa" - ovajanje). Vojsko so sestavljale posadke v trdnjavah in vpoklicane vojske ob vojnah ter kontingenti podrejenih ljudstev pod satrapi. Jedro je bila pehota "10000 nesmrtnih", od tega 1000 kraljeve straže s poveljnikom, s pomenom prvega ministra vrste "veliki vezir". Državna zakladnica (po asirskem zgledu ustanovil Darej) se je polnila z davki iz cele države. Za potrebe uprave in posredno tudi trgovine so zgradili cestno omrežje (simbol države kraljeva cesta s 111 poštnimi postajami iz Efeza prek Sard in Kapadokije k zg. Tigrisu in do Suze). Tudi za drugo veliko gradnjo - palača v Suzi - so bila obvezana vsa ljudstva države. Gosp. razvitost: različna v posameznih delih, npr.: v Lidiji že v 7. stol. delno denarno gosp., v Prednji Aziji in Egiptu merilo vrednosti kosi kovin (teža), v Z satrapijah menjava naturalij. Darej I. uvede enotnost s kovanjem državnega denarja - Dareikos (zlatnik s podobo velikega kralja - klečeči lokostrelec,

polovična teža fokajskega staterja). Darejev denar pomeni trgovski most med V in Z - pogoj za gosp. enotnost države. Za nove trg. poti so organizirali raziskovalne plovbe(Shilaks iz Kariande => po rekah Indu in Kabul do oceana, okrog Arabskega polotoka v Rdeče morje do Sueza). Faraon Necho je začel graditi kanal od nilove delte do Rdečega morja. Z naslovi so vladarji kazali, da se imajo za naslednike starobab. in asirskih vladarjev(Darij I.="kralj dežel vseh ljudstev"). samo Grčijo je začela Perzija ogrožati, ko se je po priključitvi M.Azije pomaknila do V obale Egejskega morja in ogrozila otoške države, npr.:Samos in Hios s postojankami na maloazijskem kopnem. Perzijci sta vodila na Z dva razloga: gosp. in pol. povezanost matične Grčije z Jonijo(perzijska okupacija) in not. razmere v Grčiji(razkol, strankarski boji med plemstvom, demosom, tirani). V ozadju svetvgod. spopada med Perzijci in Grki so bile razlike med elti državnega, družb., in duhovnega življenja.

17. Razmere na Zahodu v 2. pol. 6. stoletja (Grki, Etruščani, Kartažani): Viri: Herodot, Tukidid, Diodor Sicilski, Materjalni ostanki: ostanki Zevsovega templja Na Z so Kartažani in Etruščani v 2. pol. 6. stol. zaustavili grško ekspanzijo. V srednji Italiji je postala v 7. stol. pomembna sila Etruščanska zveza, katere vpliv je segel v 6. stol. na sever v Padsko nižino, na J pa v Kampanijo. Vendar ta zveza ni bila trdna in Etruščani niso trajno pridobili na svojo stran ljudstev, ki so jim začasno vladali. Izven etruščanskega matičnega ozemlja v Toskani je bila njihova oblast šibka in se je opirala na maloštevilni vladajoči sloj. Veliko važnejša je bila okrepitev Kartagine, ki se je v 7. in 6. stol. razvila v pomembno trgovsko silo. Podredila si je vsa feničanska mesta z izjemo Utike. Sčasoma je postala središče velikega pomorskega in trgovskega imperija. Kartažanske postojanke so bile v Španiji, na Sardiniji, Siciliji in Malti, na Apeninskem polotoku, v J Franciji, dan. Maroku in Alžiriji, na V pa so segale do Velike Sirte v Libiji. Poraz grškega (fokajskega) ladjevja ob obali Korzike ok. 540 je imela za posledico, da so Kartažani postali pomembna vojaška sila s sorazmeroma močno domačo in najemniško vojsko. Ok. 500 so uničili ibersko mesto Tartessos in tako obvladovali Gibraltarsko ožino. Sklenili so vrsto meddržavnih pogodb in se na tej osnovi uveljavili kot vodilna gosp. in pol. sila Zah. Sredozemlja. Grška kolonizacija na Z je že okoli 600 presegla zenit, po tem času pa so ti skušali le obdržati pridobljeno ozemlje. Veliko nesrečo za grški svet je prinesla vojna med sosednjima polis Kroton in Sibaris, v kateri je bil Sibaris 511/510 popolnoma razrušen. Slabi odnosi in velika nasprotja na pol. in gosp. področju med grškimi polis v J Italiji so eden glavnih vzrokov za njihov zaton. Ob koncu 6. stol. je v Veliki Grčiji dobila veliko vlogo sekta pitagorejcev. Njen vodja in začetnik Pitagora je deloval kot filozof in matematik, pa tudi kot reformator na verskem področju. Podpiral je aristokrate v Metapontu in Krotonu, ki je bil tedaj najpomembnejša grška polis v J Italiji. Slovel je kot center omike in znanosti, ter po številnih uspehih na olimpijskih igrah. Z vzponom tiranije na Siciliji in z nastankom dvojne države Gela-Sirakuze je razvoj grštva v J Italiji zasenčila grška Sicilija.

18.Grško - perzijske vojne (500 - 479 pr.Kr): Jonski upor in razvoj do bitke pri Maratonu; Viri:Herodot, Tukidid, Diodor Sicilski,Materjalni ostanki:ostanki Zevsovega templja

a)Ob uporuh jonskih Grkov 500/499 je perzijska svetovna država prvič naletela na odpor enega od podložnih ljudstev, ki je bil zatrt šele po petih letih hudih bojeh. Temu uporuh so sledili nekaj desetletij kasneje drugi upori, ki so trajali s presledki do propada ahajmenidske države. Vzrok za upor je bila perzijska politika do maloazijskih Grkov. Perzijci so povsod v grških mestih postavili na čelo tiste Grke, ki so bili z njimi pripravljene sodelovati - Grki so v njih videli tirane. Perzijska oblast je bila tudi vzrok za gospodarsko nazadovanje jonskih mest v zadnji četrtini 6.stol., kajti ko so Perzijci zajeli neko mesto, je trgovanje z njim prenehalo(velik udarec=zavzetje Egipta). Upor pa so sprožili politični motivi. Poglavitni vzrok je bilo omejevanje avtonomije s strani perzijskih satrapov in tiranov. Po Herodotu naj bi bil neposredni povod za upor osebnih narave. Miletski tiran Aristagoras je pridobil perzijskega satrapa za poseg proti Naksu. Ekspedicija na Naksos pa ni uspela. Da bi se izognili perzijskemu maščevanju, je Aristagoras sprožil upor proti Perzijcem po vsej maloazijski obali. Skoraj iz vseh mest so pregnali perzijske posadke in osovražene tirane. Že ob začetku upora je prišla do izraza polit. šibkost upornikov, ki niso imeli niti enotnega vodstva niti skupne strategije. Perzijci na upor niso bili pripravljene. Občutljiva severozahodna meja je bila ogrožena. Od pomorskih držav sta upornike šibko podprli le dve državi, Atene in Eretrija na Evboji. Grkom je uspelo zavzeti Sarde in po tem so se jim pridružila tudi druga ljudstva Male Azije: Karijci, Lidijci,...Perzijska ofenziva proti upornikom kaže na enoten strateški koncept. Perzijci so najprej zavzeli Ciper(497), nato pa morske ožine. Zaključno fazo pokoritve upora pomeni perzijska pomorska blokada Mileta. Grki so bili v pomorski bitki pri otoku Ladi premagani(495/4) in sledilo je perzijsko zavzetje jonske metropole-Mileta. Zadušitev jonskega upora je zelo prizadela Jonijo v dobi njenega siceršnjega kulturnega razcveta - tam delujeta Hekataj iz Mileta, Heraklit iz Efeza, Ksenofan iz Kolofona pa se je odselil. Kot sklepni del voj. operacij proti Grkom lahko razumemo pohod perzijske vojske v Trakijo in Makedonijo, ki naj bi tu ponovno vzpostavila perzijsko oblast. Pohod se je v vojaškem oziru končal neuspešno-velike izgube-a je dosegel svoj namen: traška satrapija je bila spet trdno v perzijskih rokah, Makedonija pa je spet postala perzijski vazal.

b)Grki v matični Grčiji so se le v majhni meri udeležili jonskega upora. Atensko državo so v dobi po Klejstenu razjedala nasprotja med plemiško rodbino Alkmanojidov in privrženci tiranov. Obe "stranki sta računali na Perzijce, še zlasti protiranska stranka. V takih razmerah je nastopil tragik Frinih s tragedijo "zavzetje Mileta", s katero je zelo razvnel protiperzijska čustva med Atenci. Frinija je podpiral Temistokles, ki je bil l. 493 izvoljen za arhonta. Ta je začel z izgradnjo ladjedevja in pristanišča (Pirej). Vodilna vojaška sila grškega sveta je bila Sparta, vendar so se v tej dobi že izrazito kazala nasprotja med kralji kot zastopniki aktivne zunanje politike in efori, ki so skušali zaustaviti naraščanje kraljevske moči in so zato zagovarjali bolj izolacionistično politiko. Z navezavo tesnih stikov z delom grške aristokracije so skušali Perzijci ustvariti razmere za postopen politični prodor v Grčijo. Perzijski kralj je sprejel nekatere grške aristokrate, ki so propadli v političnih bojih, jih imenoval za visoke perzijske dostojanstvenike in jih obdaroval s posestvi. Posebno tesne so bile perzijske vezi s Tesalci. Perzijski poseg v Grčijo se je začel poleti 490. Njihov cilj je bil kaznovati Eretrijo in Atene, izolirati Sparto, ostale države pa spreti med seboj. Že mad plovbo čez Egejsko morje se je Perzijcem podredila večina grških skupnosti v Kikladih. Po izkrcanju na Evboji so Perzijci zavzeli Eretrijo, nato pa so se izkrkali na Maratonskem polju - na tistem delu Atike, ki ga je naseljevalo tiranom naklonjeno prebivalstvo ("stranka" gorjancev). Pomoč iz Sparte je prišla prepozno, Atencem so pomagale le Plataje. Čeprav so Atene tedaj že imele obzidje, so se Atenci odločili, da gredo perzijski vojski naproti in ji zaprejo pot iz Maratona v Atene. Sledila je bitka pri Maratonskem polju, katere potek je dokaj nejasen. Čeprav ta bitka septembra 490 ni prinesla odločitve, pa je njen pomen precejšen. To je bila zmaga boljše grške oborožitve in

boljše vojaške taktike. Najbolj zaslužna zanjo sta bila oba grška poveljnika, Miltiad in polemarh Kalimah, ki je v bitki padel.

19. Perzijski pohod v Grčijo 480: Viri: Herodot, Tukidid, Diodor Sicilski, Materjalni ostanki: ostanki Zevsovega templja. Perzijske vojaške priprave so bile zaključene jeseni 481, diplomatske priprave pa s sklenitvijo perzijsko-kartaženskega zavezništva, ki naj bi preprečilo pomoč zahodnih Grkov sonarodnjakom v domovini. Junija 480 je perzijska vojska na dveh mostiščih iz ladij med mestoma Abidos in Sestos v Dardanelah prekoračila Helespont in napredovala po obalni cesti v Makedonijo. Pred perzijsko vojsko so posebni glasniki od Grkov zahtevali predajo. Večina držav se je postavila na stran Aten in Sparte, le redke so oklevale ali se celo nagibale na perzijsko stran (Tesalija, Bojotija). Na kongresu vseh grških držav je bil jeseni 481 razglašen v vsej Grčiji mir, vsi spori so bili prekinjeni, pregnanci pa so se lahko vrnili v svojo domovino. Grkom, ki so simpatizirali s Perzijci, so zagrozili s finančnim uničenjem. Prvič v grški zgodovini je bilo sklenjeno vojaško zavezništvo, ki je povezovalo vse protiperzijske sile na grških tleh - t.i. helenska zveza. Temistokles je z efori pripravil bojni načrt. Odločitev v vojni naj bi padla na morju, prinesli naj bi jo novo atensko ladjevje. Naloga grške kopenske sile je bila, da prodor Perzijcev zadrži toliko časa, da bi grško ladjevje na nekem primernem kraju premagalo perzijskega. Prva obrambna črta je bila dolina Tempe, druga pa soteska Termopile. Strateška prednost te je bila, da se zaradi ožine ne bi mogla vključiti v boj celotna perzijska vojska, bližnja morska ožina pa je prav tako preprečevala, da bi perzijsko ladjevje uničilo grškega. Če bi grška vojska na kopnem za nekaj časa zadržala Perzijce, bi lahko grško ladjevje medtem izbojevalo odločilno zmago. Vojaške sile, ki so jih Grki postavili za varovanje Termopil so bile razmeroma šibke, vendar naj bi zadoščale za zaporo soteske. Sledila je dvojna, kopenska in pomorska bitka. Pri Termopilah so Perzijci po neuspešnem večdnevem napadanju s pomočjo lokalnih vodnikov obšli grške položaje in se pojavili Grkom za hrbtom. Kljub obkolitvi je morala grška vojska Perzijce zadrževati tako dolgo, da je zadnja grška ladja šla skozi ožino med Evbojo in kopnim na J, sicer bi bilo grško ladjevje izgubljeno in vojna bi bila s tem odločena. V istem času potekajoča bitka pri Artemiziju je slabše poznana. Grki so z velikimi izgubami zadrževali pritisk perzijske mornarice in so se po padcu Termopil še pravočasno umaknili na J, v Saronski zaliv <=> zmaga perzijske vojske. Perzijci so po prodoru v srednjo Grčijo uničevali mesta in vasi (razen Teb in Delfija). Medtem so Grki kot tretjo obrambno črto utrjevali korintsko ožino. Konec septembra je sledila bitka pri Salamini. Perzijska taktika je bila podobna kot pri Artemiziju; s skupino ladij so želeli zapreti ožino med Salamino in Megaro ter s tem onemogočiti grško ladjevje. Odločitev v bitki, katere potek ni popolnoma jasn, je prinesel napad atenske mornarice na enem bojnem krilu. Po dvanajsturni bitki je bila zmaga Grkov popolna. S tem je bilo tudi konec pohoda perzijske kopenske vojske. Vzroke za perzijski poraz moramo iskati v napakah njihovih poveljnikov in v večji motiviranosti na grški strani. Perzijsko ladjevje je bilo še vedno prizadeto od viharja pred bitko pri Artemiziju, poleg tega pa so Perzijci slabo poznali grško obalo. Nesposobnost perzijskih mornariških poveljnikov in stroga vojaška hierarhija - mornarji so bili suženjsko odvisni od visokih oficirjev - sta dodatna vzroka + Perzijci so se borili kvečjemu za kraljeve nagrade in odlikovanja, Grki pa za domovino. Vendar pa Grki niso bili sposobni izkoristiti zmage. Poraz Perzijcev pa je opogumil njihove nasprotnike k uporom (upor v Halkidiki in v Babiloniji).

20. Grki na zakodu (500 - 480): Viri: Herodot, Tukidid, Diodor Sicilski. Glavna značilnost v zgod. Sicilije na prehodu iz 6. v 5. stol. je tiranija kot oblika državne ureditve. Sicilski tirani so se odlikovali kot organizatorji in voditelji v boju Grkov proti kartažanski agresiji in so v tem oziru odigrali pozitivno vlogo. Prvič je v tem delu grškega sveta ideja grške polis presegla in nadomestila ideja ozemeljsko večje zvezne države, ki je nastala z združitvijo več mestnih držav. Cena za uspešno obrambo pred Kartažani na podlagi oblikovanja večjih državnih tvorb je bila osebna svoboda državljanov. Sicilski tirani so ukinili politično svobodo, vendar so sicilski Grki pod njihovim vodstvom zaustavili kartažansko nevarnost. Izmed sicilskih tiranov tega časa je

najpomembnejši Kleander iz Gele, ki si je uspel podrediti sikelsko prebivalstvo, njegov brat Hipokrat pa je priključil halkidske kolonije, tako, da se je nova državna tvorba raztezala od južne obale do Etne. Hipokratov naslednik Gelon je v to državo vključil še Sirakuze. Z naselitvijo novega prebivalstva, z gradnjo utrdb in vojne mornarice je Gelon postavil temelje bodoče moči Sirakuz. Njegov brat Hieron pa je vladal v Geli. S tem je bila cela država v rokah ene tiranske družine, tako kot v poznejših helenističnih državah. Zunanja oblika mestne samouprave-polis-je obstajala še naprej. Druga najmočnejša tiranska država je nastala v začetku 5.stol. ob ožinah med Sicilijo in Kalabrijo, kjer je vladal Regij. Ta se je opiral na begunce iz Mileta in Samosa, ki so se po jonskem uporuh zatekli v J Italijo. Po naselitvi večjega števila Mesenijcev s Peloponeza je dobilo mesto tudi novo ime. Dvojna država Regij-Mesana je bila po moči druga državna tvorba na Siciliji. Gelonov sicilski zaveznik je postal tiran Teron iz Akraganta. Zaradi velike premoči zveze teh dveh tiranov so se drugi tirani oprli na veelsilo, ki je hotela preprečiti zedinjenje Sicilije: na Kartagino. Kartažani to izkoristijo in napadejo sicilske Grke l.480. Najemniška vojska se je pod vodstvom Hamilkarja izkrčala na Siciliji pri Palermu. Vrhovno poveljstvo nad Grki je imel Gelon. V bitki pri Himeri, katere potek ni znan, je grška vojska zmagala, kartažanski vojskovodja je umrl v plamenih. Po tej bitki je bil Gelon najpomembnejši državnik na Zahodu. Poleg Sparte in Aten se je kot tretja pomembna sila v grškem svetu uveljavila dvojna država Gela-Sirakuze pod tiranom Gelonom, ki ga je 478 nasledil Hieron. V njegovi dobi so postale Sirakuze politično, gospodarsko in kulturno središče grškega Zahoda.

21. Pentekontaetija; nastanek atiško-delske pomorske zveze, odnosi s Sparto: Viri: Literarni Tukidid, Diodor, Justin, Plutarh. Prvih 15 let po Kserkovem pohodu pomeni za Atence vzpon. Znotraj velike helenske zveze z vodilno Sparto je nastala 478/77 s sporazumom vrste jonskih in eolskih skupnosti ter otoških skupnosti z Atenami Delsko-atiška pomorska zveza pod atensko hegemonijo. Za to sta bila zaslužna predvsem Temistokles in Aristejd. Načrt te zveze je bil nadaljevati vojno proti Perziji in zaščita maloazijskih Grkov pred Perzijci. To je bila združitev v obrambno zvezo za vse večne čase (konec zveze, ko bo na začetku v morje potopljen kos železa splaval na površje), kar se je kasneje pokazalo za največjo pomanjkljivost. Vse države članice so bile dolžne dati na razpolago ladjevje (zlasti otoške Hios, Samos, Lezbos), druge pa so morale plačevati v blagajno zveze v templju Apolona in Artemide na Delosu. Atenski državnik Aristejd je prvotno prispevek označil na 460 talentov (50 let, do peloponeške vojne-425). Pogoji so se spreminjali (gosp. spremembe, novi člani). Merilo za prispevek je bil dohodek držav. Blagajno zveze je upravljal kolegij zakladnikov (hellenotamiai). Zbor zveze je bil na Delosu, vsak član je imel 1 glas. Atene so kot hegemon sklepe zbora prilagajale svojim koristim. Določilo zveze "za vse večne čase" so Atene izkoriščale za nasilno preprečitev vsakega izstopa. V času vzpona je zveza obsegala celo območje Egeja (od jonsko-eolske obale M. Azije do Evboje, od Halkidike do Rodosa). Po fragmentih darilnih seznamov je 1.425 štela več kot 400 polis. Z Delsko-atiško zvezo postane atenska vojna proti Perziji napadalna. Sparta jih je pri tem podpirala (dokaz: pomoč Atenam v 3. mesenijski vojni-konec 60. let). Vodilna atenska politika Temistokles (zamgovalec pri Salamini) in Kimon (Miltiadov sin) sta si bila edina le glede nadaljevanja vojne proti Perziji, pri čemer Temistokles ni upošteval interesov sparte, temveč le Aten. Okrog 470 so Atenci prehiteli perzijske priprave na vojno in uničili perzijsko ladjevje v bitki pri Evrimedontu v Pemfiliji. Egejsko morje je ponovno postalo grško notranje orožje. To je bil prvi skupni podvig Pomorske zveze- vojskovodja Kimon. Do Kalijevega miru 449 je bila Pomorska zveza glavni nasprotnik Perzije. Temistoklova zmaga pri Salamini je Atenam prinesla svobodo, Kimonova pri Evrimedontu pa jih je naredila za pomorsko velesilo. Po zmagi zveze so se na eni strani včlanjale nove polis (kijske, kariohe), nekatere pa so zaradi atenskega izkoriščanja položaja hegemonia izstopale (že pred bitko Naksos => zopet s silo vključene). Kimon je l. 465 vodil odpravo proti preostalim posadkam na traški obali in ob izlivu Strimona. Pri tem je prišlo do spora s Tasom (odpadel od zveze, spor zaradi poselitve spodnjega toka Strimona). Sparta Tasosu zaradi potresa ni mogla pomagati, po 2-letnem obleganju se je atencem predal (pogoji kapitulacije: izročitev ladjevja, zrušenje obzidja, izguba posestev na kopnem,...). Zgodba Tasosa je bila svarilen zgled za ostale članice. Atenska ekspanzija je bila zaustavljena v boju s Tračani l. 464. Vojna med Atenami in Perzijo je pretrgala v arhaični dobi močne vezi z Vzhodom. V času nadaljevanja vojne Delsko-atiške zveze s Perzijo je bila Sparta na Peloponezu v vojni s sosedi, in Temistokles ter Pavzanijs (zmagovalec pri Platajah), ki sta bila najbolj zaslužna za zmago nad Perzijci, sta padla zaradi spora z državo. Pavzanijsu v Sparti niso mogli dokazati, izdaje - povezovanja s Perzijo, zato so mu očitali povezovanje s heloti. Umrli je zaradi lakote v azilu v Ateninem templju. Temistokla so v Atenah obtožili povezovanja s Pavzanijem. S Kimonovo pomočjo so podprli obtožbo in ga v odsotnosti obsodili na smrt. Zadel ga je atimija (izguba časti, izobčenje). Po begu (Argos, Korkira, Epir, Makedonija, Efez) je dobil zatočišče pri perzijskem kralju Artaksesu (l. 465/4 nasledil Kserksa). Do smrti je živel v Magneziji v Lidiji (začetek 50. let). Posledica Temistoklovega padca v Atenah je bila bolj demokratična ureditev, Pavzanijeva smrt pa je v Sparti utrdila prevlado eforata. Obe državi sta šli poslej še bolj različno pot. Do preklica zavezništva med Sparto in Atenami (sklenjeno pred Kserkovim pohodom v Grčijo) je prišlo, ko so Spartanci ob uporabi helotov v Meseniji 464 prosili Atence za pomoč, Kimon je poslal manjšo vojsko hoplitov, ki pa so jo Spartanci zavrnil in zmagali. Po izgonu Kimona iz Aten z astrarkizmom 461 ni bilo več državnika, ki bi si prizadeval za sodelovanje Sparte in Aten za korist vseh Grkov.

22. Atene v Periklovi dobi: Viri: Literarni Tukidid, Diodor, Justin, Plutarh. Perikles je stopil na čelo demokratičnega gibanja v Atenah po umoru reformatorja Efialta 461 in nadaljeval reforme v državi. Efialtovo reformo so v Atenah izvedli med odsotnostjo prospartansko usmerjenega Kimona 462. Zmanjšali so pooblastila aristokratskega aeropaga na krvno sodstvo in in nadzor sakralnih zadev. Oblast so si delile tri po sestavi množične institucije- svet petstotih(boule), sodišče zapriseženih(heliasia) in ljudski zbor(ekklesia). Atiška demokracija doseže vrh. Ljudski zbor; teoretično vsi polnopravni moški člani, okrog 40 letnih sestankov, najmanj 6000 članov, odločanje o politiki, vojski, itd., glasovanje z dvigom rok in le v spornih primerih z glasovalnimi kamenčki-psephoi. Svet petstotih; izbran z žrebom, po 50 iz vsake file, obravnava zadeve, ki jih ni obravnaval zbor, starostna meja članov najmanj 30 let, največ 21-letna mandata, oblikovanje predloga za obravnavo na zborih. Ljudsko sodišče; 6000 državljanov nad 30 let, deljenih na porotne skupine za različne sodne zadeve, po predhodni obravnavi brez obravnave na sodišču s takojšnjim tajnim glasovanjem s kamenčki. Od 457 dobivajo člani sveta petstotih in ljudskega sodišča dnevnice. Od nosilcev izvršilne oblasti so bili arhonti(9) določeni z žrebom za 1-letni mandat, strateg(10) pa voljeni v ljudskem zboru(večkrat zapored). Strategija je tako najvažnejša oblika izvršilne oblasti. Vsak državljan je z uvedbo tožbe proti nezakonitosti(graphe paranomom) dobil pravico vložiti tožbo ob domnevnem protizakonitem sklepu. Na množično udeležbo pri političnih odločitvah kažejo črepinje(ostraka - za izgon državljana glasuje najmanj 6000 upravičencev). Perikles je uvedel dnevnice za člane sodišča, člane sveta z žrebom določene uradnike. Podpiral je revne sloje(pol.podpora). Šibka točka demokracije Periklove dobe je bila predvsem politična izločenost velikih skupin prebivalstva: žensk, sužnjev, osvobojenih sužnjev in tujcev(metojki). Občasno je bil močan vpliv plemiških družin, nepredvidene so bile nekatere posledice ureditve(demagogi). Razmerje med polnopravnimi in pol. brezpravnimi je bilo 10 do 20 proti 80 do 90 % (svobodnih moških državljanov od 20000 do 30000). Perikles je utrdil tako kult., socialno in gosp. politiko, da so bile Atene metropola antičnega sveta. Organiziral je gradnje strateškega pomena(utrditev Aten z zidom - nezavzetna trdnjava z možnostjo zaščite tudi podeželskega prebivalstva; Pirej postane najmočnejše pomorsko oporišče grškega sveta)+ kulturnega in družbenoprezentativnega pomena(gradnje na Akropoli:Atenin tempelj,Prapileje,Odeon.). Državna ideologija se kaže s freskami(zgod. teme bojev z Amazonkami, razrušenje Troje, bitka pri Maratonu,...). Do konca 5.stol. je atiški dialekt prevzel glavno vlogo v zgodovinoписju, znanosti, književnosti. Delovali so veliki: kipar Fidija, tragik Sofokles, Zgodovinar Herodot, Filozof Anaksagora, arhitekt Hipodam,...Večina Atencev je znala pisati. Kult. življenje je bilo živahno(brez žensk). Zaradi preskrbe prebivalstva in državnopolitičnih ciljev pomorske zveze so Atenci ustanavljali kolonije, po pravem položaju APOJKIJE -samostojne po zgledu kolonij arhaične dobe- in KLERUHIJE-pravni del Aten(Naksos, Andros, Lezbos,...). Širil se je atenski vpliv. V J Italiji je bila ob sodelovanju najvidnejših strokovnjakov ustanovljena panhelenska kolonija Turiji. Sredi 30. let je Perikles z odpravo v Črno morje zadel na interese Bosporske države.Zaradi velikanskih stroškov gradenj pa se je petdesetletna slavna doba za Atene končala na robu finančnega poloma. Ko je izbruhnila peloponeška vojna, je bilo v zakladnici v templju Atene v Atenah le 6000 talentov, ki jih je kot rezervo dal z dekretom deponirati vplivni politik Kalias.

23.Zahodni Grki v dobi pentekontaetije: Viri: Diodor, Pindar.Temeljna vira sta Diodor in Pindar. Bitka pri Himeri je prinesla siciljancem sedemdesetletno obdobje miru in varnosti pred Kartazani. V tem obdobju je prišlo do pomembnega gosp. in kulturnega razvoja zah. Grkov. Hieron je na svoj dvor povabil pomembne ustvarjalce tiste dobe, zlasti pesnike. Po sirakuški zmagi nad Etruščani pri Kumah 474 je bilo konec tudi etruščanske nevarnosti. V tej dobi razcveta tiranije se je kazala le ena šibka točka družbene in politične ureditve: nelegitimnost tiranov, ki so se kljub velikim pol. in voj. uspehom le težko obdržali na oblasti. Po Hieronovi

smrti 1.466 je izbruhnil v Sirakuzah upor proti tiraniji. Protitiransko gibanje je zajelo vso Sicilijo in povzročilo padec vrste tiranskih režimov. Materialni in kulturni razvoj sicilskih Grkov v tej dobi dokumentira gradnja cele vrste velikih templjev (Akragant, Sirakuze, Selinunt, Himera). Družbeni in državni razvoj Sicilije v tej dobi označujejo naslednji pojavi: 1. hudi boji znotraj posameznih sicilskih skupnosti, 2. uveljavitev domačega -staroselskega- prebivalstva, ki se je prvič povezalo pod vodstvom Duketija z osrednjim ciljem, pregnati Grke z otoka. Duketij je ustanovil neke vrste sicilsko državo, ki se je iz notranjosti skušala razširiti na obalo, vendar je bila v vojni proti Sirakuzam in Akragantu poražena. Zgodovina Velike Grčije v 5. stol. je poznana le v grobih obrisih: Grki so se morali povsod bojevati proti domačim italiskim ljudstvom. V vrsti držav se je demos dvignil v upor proti aristokratskim režimom, ki so jih podpirali pitagorejci. Kljub številnim državljanskim vojnám in prevratom je Velika Grčija doživela velik kulturni vzpon, zlasti polis Elea. Na grškem "daljnem" Zahodu pa je v tem času vladal mir. V ta čas sodi hiter vzpon Mesalije, ki je postala ob Kartagini najpomembnejša pomorska in trgovska metropola Zahoda. Prijateljske vezi so to polis povezovala z nastajajočo rimsko državo, saj sta imeli obe istega sovražnika: Etruščane (to zavezništvi je kasneje gotovo pripomoglo k vzponu takrat še majhne rimske države). Navzočnost Grkov na Jadranu v 5. stol. je bila šibka. V dobi atenske gospod. prevlade so Atene usmerile svojo trgovino proti SZ obali Jadrana. Takrat nastaneta naselbini Adria in Spina ob ustju Pada, pomembno vlogo je imela zlasti Korkira. V obala Jadrana je bila zaradi napadalnosti Ilirov še vedno sorazmerno neprivlačna za naselitev grških trgovcev, pač pa je vzdolž otokov srednje Dalmacije potekala atenska pomorska pot k obali Padske nižine.